

Богдан МАЛИНЯК

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, b.malyniak@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6965-393X

КОНКУРЕНТНИЙ ПІДХІД РОЗМІЩЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Вступ. Поглиблення наукового розуміння підходів до розміщення бюджетних коштів має важливе значення для удосконалення механізмів фінансування суспільних благ і підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів. Трансформація соціально-економічного середовища, поява нових організаційно-правових форм надавачів послуг і зростання ролі споживача зумовлюють необхідність переосмислення усталених моделей бюджетного фінансування та пошуку інструментів, що підсилюють результативність бюджетних видатків.

Мета – обґрунтувати концептуальні засади класифікації бюджетних видатків залежно від підходу до розміщення бюджетних коштів між надавачами суспільних благ, визначити особливості функціонування неконкурентної, умовноконкурентної та конкурентної моделей фінансування.

Результати. У процесі дослідження наведено зміст неконкурентного, умовноконкурентного та конкурентного підходів до розміщення бюджетних видатків, охарактеризовано їхні ключові інституційні ознаки, склад надавачів і роль споживача суспільних благ у кожній із моделей. Обґрунтовано, що неконкурентний підхід зберігає ресурсну орієнтацію фінансування та стабільність мережі надавачів; умовноконкурентний забезпечує часткову оптимізацію мережі та виконує функцію інституційної адаптації; конкурентний підхід формує середовище постійного відбору надавачів відповідно до якості послуг та вибору споживача. На емпіричному матеріалі сфери охорони здоров'я України проілюстровано динаміку зростання ролі приватного сектору та послаблення монополії комунальних надавачів у результаті впровадження конкурентних механізмів контракування.

Висновки. Розміщення бюджетних видатків можна розглядати не лише як розподіл ресурсів, а як інструмент формування стимулів до підвищення ефективності надання суспільних послуг. Запропонована класифікація бюджетних видатків за критерієм способу їхнього розміщення дає змогу поєднати теоретичне осмислення природи бюджетних видатків із потребами практики бюджетного менеджменту. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення методичних підходів до оцінювання

результативності бюджетних видатків із урахуванням ступеня конкуренції під час їхнього розподілу.

Ключові слова: суспільні блага, бюджетні видатки, місцеві фінанси, конкурентний підхід, фінансування суспільних послуг, “гроші ходять за людиною”.

Табл.: 2, рис.: 1, бібл.: 21.

Bohdan MALYNIAK

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

b.malyniak@wunu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-6965-393X

COMPETITIVE APPROACH TO PUBLIC EXPENDITURE ALLOCATION: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL ASPECTS

Introduction. Deepening the scientific understanding of approaches to the allocation of budgetary resources is essential for improving the mechanisms of financing public goods and enhancing the efficiency of public expenditure. The transformation of the socio-economic environment, the emergence of new organizational and legal forms of service providers, and the growing role of the consumer necessitate a rethinking of established models of budget financing and the search for instruments that strengthen the performance of public spending.

The purpose of the article is to substantiate the conceptual foundations for classifying budget expenditures depending on the approach to allocating budgetary resources among providers of public services and to identify the specific characteristics of non-competitive, quasi-competitive, and competitive financing models.

Results. The study clarifies the content of non-competitive, quasicompetitive, and competitive approaches to the allocation of budget expenditures, characterizing their key institutional features, the composition of service providers, and the role of the consumer of public services within each model. It is argued that the non-competitive approach preserves resource-oriented financing and maintains the stability of the provider network; the quasicompetitive approach ensures partial optimization of the network and performs an institutional adaptation function; and the competitive approach forms an environment of continuous selection of service providers based on service quality and consumer choice. Empirical evidence from the healthcare sector in Ukraine illustrates the increasing role of the private sector and the weakening of the monopoly of municipal providers as a result of implementing competitive contracting mechanisms.

Conclusions. The allocation of budget expenditures can be viewed not only as the distribution of financial resources but also as an instrument for shaping incentives to enhance the efficiency of public service delivery. The proposed classification of budget expenditures based on the method of allocation makes it possible to integrate theoretical understanding of the nature of public spending with the practical needs of budget management. Future research should focus on developing methodological approaches to evaluating the performance of budget expenditures, taking into account the degree of competition in their allocation.

Keywords: public goods, public expenditures, local finance, competitive approach, public service financing, “money follows the person”.

JEL Classification: H50, H57, H61, H83.

Постановка проблеми. Традиційна для фіскальної політики дилема задоволення потреби у суспільних благах в умовах обмежених бюджетних ресурсів набуває нових обрисів в період, коли перманентно зростає попит на суспільні послуги, зумовлений насамперед безпековими ризиками, трансформуються інформаційне та політичне середовище, посилюється гнучкість економічного середовища в умовах глобальних змін та зростання конкретності. Різноманітні організаційноуправлінські моделі, які активно використовують в реальному секторі економіки та демонструють позитивні результати, лише частково інтегруються у сферу суспільних фінансів. Наявні приклади трансформації підходів до використання бюджетних коштів лише фрагментарно змінюють окремі сегменти бюджетних видатків. Практика таких трансформацій часто не має теоретико-методологічного підґрунтя, що значно зужує потенціал використання та посилює ризики розбалансування національного бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика конкурентного підходу розміщення бюджетних видатків активно дискутується в науковій літературі. Переважно ця тема висвітлена в контексті публічних закупівель. Б. М. Брунес констатує, що конкуренція між підрядниками сприяє зниженню витрат, стимулює інновації та підвищує відповідальність, однак на основі емпіричних досліджень доводить, що сталі відносини між замовником і постачальником можуть мати більшу вагу у прагненні покращити результати діяльності підрядників [4]. М. Естеве, Дж. Гаррідо-Родрігес, А. Мур та ін. звертають увагу на важливість технологічних процедур, що забезпечують змагальність, для зонального результату [5]. Р. Бромс, К. Дальстрем, М. Ністоцька не ставлять під сумнів, що різні форми власності пов'язані з різною інтенсивністю сти-

мулів для максимізації прибутку, що в кінцевому підсумку впливає на якість послуг. Однак результати їхнього дослідження підтверджують, що стимули не є однаковими для всіх недержавних постачальників послуг [6]. Отже, поширеною позицією вчених є обґрунтування змагальності у цій сфері як важливого чинника підвищення якості суспільних послуг та зменшення витрат. Втім результати досліджень засвідчують низку умов, коли неконкурентні підходи мають позитивний вплив на забезпечення населення суспільними благами.

Науковці звертають увагу на позитивні наслідки розміщення бюджетних ресурсів серед надавачів суспільних послуг, незалежно від форми власності, на конкурентних засадах. Р. Раудла, К. Сарапу, Дж. У. Дф'глас та ін. у дослідженні довели зв'язок між механізмом фінансування та впровадженням інновацій [1]. Ще один важливий аспект конкурентного підходу у бюджетних видатках розкрив Дж. Мелло – надання бюджетних асигнувань, залежно від рішення і вибору отримувачів суспільних послуг, сприяє зростанню мобільності домогосподарств [3]. Вчені зазначають переваги й особливості застосування конкурентного підходу до розподілу бюджетних ресурсів на соціальні послуги в Україні [8]. С. Іслам звертає увагу на перешкоди запровадження в країнах, що розвиваються, бюджетних реформ, які підтримують донори. Успішність бюджетних трансформацій, зокрема й зміна підходів до використання коштів бюджету є нерівномірною в різних країнах і залежить від політично усвідомлених та інституційно обґрунтованих підходів до змін [2]. Е. Ігера-Моліна, К. Кампос-Альба, Г. Лопез-Перес, Х. Зафра-Ґомес довели, що виробництво суспільних благ шляхом залучення змішаних форми управління дають змогу досягати найвищих рівнів ефективності [7]. М. Теймуров розкриває потен-

ціал застосування державно-приватного партнерства як особливої форми взаємодії різних секторів економіки [9]. Попри широке висвітлення проблематики застосування конкурентного підходу до розміщення бюджетних ресурсів у процесі забезпечення населення суспільними благами, залишаються не висвітленими питання концептуалізації конкурентного підходу до розміщення бюджетних ресурсів.

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад класифікації бюджетних видатків залежно від підходу до розміщення бюджетних коштів між надавачами суспільних благ, визначення особливостей функціонування неконкурентної, умовно-конкурентної та конкурентної моделей фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економічних систем, поява різноманітних організаційно-правових форм та організація багатоваріантних відносин між ними у сфері суспільних фінансів потребує особливої уваги дослідників. Для створення можливості аналізу дотримання підходів у процесі розміщення бюджетних ресурсів насамперед потребує розвитку наукова класифікація бюджетних видатків. У цьому контексті обґрунтованою є пропозиція щодо застосування додаткової ознаки класифікації бюджетних видатків – характер підходу до розподілу бюджетних коштів між надавачами суспільних благ. Сучасний етап розвитку фінансової науки та еволюція бюджетного менеджменту сприяють поширенню конкурентних механізмів у сфері суспільних фінансів. На відміну від традиційної моделі фінансування, що забезпечує створення суспільних благ визначеним переліком суб'єктів державного сектору економіки, альтернативні підходи передбачають конкурентний відбір надавачів суспільних послуг. Залежно від підходу, який використовують, бюджетні видатки

доцільно групувати на такі, які розміщують неконкурентно на конкурентних та умовно конкурентних засадах (рис. 1).

Неконкурентний підхід у видатках традиційно є базовим у бюджетному менеджменті. Його сутність полягає в тому, що система надавачів суспільних благ ототожнюються з державними або комунальними інституціями, а їхня діяльність фінансується за рахунок бюджетних коштів. У такому контексті наявність системи економічних суб'єктів, які отримують бюджетні ресурси, апіорі розглядають як таку, що генерує суспільні блага. Водночас можуть застосовуватися різні механізми бюджетного фінансування – від традиційного бюджетного фінансування (постатейного) до бюджетування, орієнтованого на результат (result-based budgeting) чи бюджетування, орієнтованого на зміни (performance based budgeting). Однак навіть у разі впровадження інструментів результативного бюджетування, логіка розподілу коштів залишається прив'язаною насамперед до підтримання функціонування організаційної структури, а не до конкуренції між надавачами послуг.

В умовах застосування неконкурентного підходу до розміщення бюджетних ресурсів інформація про результати використання бюджетних коштів не має визначального впливу на спрямування бюджетних коштів. Її роль і значення переважно залежать від суспільного запиту на ефективність бюджетних видатків та сформованої в країні системи бюджетного менеджменту, від рівня інституційної культури оцінювання результативності у сфері суспільних фінансів.

Важливою характерною рисою неконкурентного підходу є відсутність прямого зв'язку між обсягом та якістю наданих суспільних благ і отриманим бюджетним фінансуванням. У таких умовах визначальним чинником виступає ресурсна база інституції, а не обсяг фактично створеної

Рис. 1. Структурування бюджетних видатків за ознаками підходу до розміщення коштів між надавачами суспільних благ*

* Складено автором.

суспільної цінності. Водночас переважає узгодженість бюджетних видатків із виробничими факторами, такими як чисельність працівників, площі приміщень тощо. Це фактично консерваційно відтворює існуючу організаційну структуру та стримує стимули до оптимізації, модернізації й інновацій. Отже, неконкурентний підхід формує модель, у якій бюджет виступає джерелом утримання інституційної мережі, а не інструментом вибору найбільш ефективного надавача суспільних благ, що знижує потенціал підвищення ефективності та якості публічних послуг.

Умовноконкурентний підхід до розміщення бюджетних видатків займає проміжне місце між неконкурентними та конкурентними моделями фінансування. Він передбачає гнучке поєднання вибіркового застосування конкурсних процедур щодо

визначеної групи надавачів суспільних благ на постійній основі та тимчасового використання повноцінного конкурентного відбору серед усіх потенційних надавачів, але протягом обмеженого періоду. У практиці такий підхід найчастіше застосовують у реалізації окремих бюджетних програм, пілотних або інноваційних проєктів, а також у сферах, де конкуренція може бути організована лише в межах обмеженого кола суб'єктів, переважно державного чи комунального секторів.

Важливо наголосити, що умовноконкурентний підхід не є виключно перехідним станом між неконкурентною та конкурентною моделями. Його застосування може бути обґрунтованим і сталим у тих сферах, де:

- повна конкуренція є економічно або соціально недоцільною (наприклад, через унікальність послуги, високі ви-

моги до інфраструктури, вузький ринок постачальників);

- існує потреба підтримувати певні організації як носії специфічних суспільних компетенцій;
- можна створити стимули до підвищення ефективності в межах переважно державної мережі, тобто розвивати потенціал неконкурентної моделі без її повної заміни.

Отже, умовно-конкурентний підхід можна розглядати не лише як перехідну модель для поетапного впровадження конкуренції у сферах, де інституційні та ринкові умови ще не сформовані, а й як самостійно обґрунтований механізм у тих сегментах, де повномасштабна конкуренція є економічно або соціально недоцільною. У такому випадку він забезпечує можливість поступового зростання результативності й оптимізації використання бюджетних ресурсів шляхом вибіркового застосування конкурентних стимулів без повної перебудови існуючої мережі надавачів суспільних благ.

Конкурентний підхід до розміщення бюджетних видатків передбачає системне застосування конкурсних механізмів відбору надавачів суспільних благ на засадах рівного доступу до бюджетних ресурсів для всіх економічних суб'єктів, незалежно від форми власності. Відповідно до цього підходу бюджетні кошти спрямовують тим надавачам послуг, які відповідають встановленим правилам і процедурам. Вони мають забезпечувати найбільш ефективне поєднання якості, обсягу та вартості суспільних послуг згідно зі встановленими стандартами.

На відміну від неконкурентних моделей, в яких фінансування узгоджується із наявною мережею організацій, конкурентний підхід формує прямий зв'язок між результатом діяльності надавача і обсягом бюджетного фінансування. У таких умовах бюджетні ресурси спрямовують відібраним

суб'єктам, а не на забезпечення утримання організаційної структури. Це стимулює підвищення ефективності використання ресурсів, впровадження інновацій та розвиток сервісної орієнтації діяльності надавачів суспільних благ.

Важливо наголосити, що функціонування конкурентного підходу потребує прозорих процедур відбору, чітких критеріїв оцінювання діяльності та доступності інформації для споживачів суспільних благ. У цьому контексті роль споживача стає визначальною, оскільки саме потреби та вибір користувача безпосередньо впливають на спрямування бюджетного фінансування. Ключовим концептуальним елементом конкурентного підходу є принцип "гроші ходять за людиною", відповідно до якого не організація є первинним об'єктом фінансування, а споживач суспільних послуг. У такій моделі бюджетні кошти спрямовуються туди, де надається послуга обраному користувачем надавачем, а не туди, де розташована чи історично функціонує організація. Це зміщує фокус бюджетного фінансування з підтримання мережі організацій на забезпечення доступності та якості послуг.

Застосування концепції "гроші ходять за людиною" забезпечує конкурентний вплив між надавачами суспільних послуг, оскільки кожен з них має стимул підвищувати якість послуг, адаптувати їх до потреб користувачів, розвивати професійні й організаційні спроможності, щоб зберегти або розширити обсяг фінансування. Отже, конкурентний підхід переорієнтовує бюджетну систему з фінансування організацій на фінансування послуги та її кінцевої корисності для населення, що сприяє підвищенню результативності бюджетних видатків та посиленню соціальної спрямованості бюджетного фінансування.

Дослідження тих чи інших підходів до розміщення бюджетних коштів між надава-

чами суспільних благ та ухвалення управлінських рішень про їхнє застосування має базуватися на основі характерних властивостей кожного з них (табл. 1).

Базове питання, яке доцільно розглянути у дослідженні різних підходів до розміщення бюджетних коштів, є відмінна політична компетенція над процесом здійснення бюджетних видатків. За кожної з описаних моделей представницькі органи влади зберігають повноваження визначення обсягів бюджетного фінансування, втім відмінною є їхня роль у визначенні суб'єктів, які надають суспільні блага. У неконкурентному підході політичні й адміністративні органи безпосередньо ухвалю-

ють рішення про те, хто отримає бюджетні ресурси, в якому обсязі та на які цілі. Натомість в умовно-конкурентній моделі їхня функція трансформується у встановлення загальних правил та параметрів фінансування, що допускають вибіркове застосування конкурсних процедур для окремих сегментів. За конкурентного підходу політичні суб'єкти переходять до регуляторної ролі: вони забезпечують нормативне закріплення процедур конкурсного відбору та контроль за їх прозорістю.

Застосування відмінних підходів до розміщення бюджетних коштів має наслідком визначення різних орієнтирів для фінансування. У неконкурентній моделі

Таблиця 1

Порівняльна характеристика неконкурентного, умовноконкурентного та конкурентного підходів до розміщення бюджетних коштів*

Критерій	Неконкурентний підхід	Умовноконкурентний підхід	Конкурентний підхід
Роль представницької та виконавчої влади	Ухвалення рішення про склад отримувачів бюджетних ресурсів, їхній обсяг та напрямки використання	Визначення загальних правил розподілу бюджетних коштів з вибіркочним застосуванням конкурсних механізмів.	Формування правил конкурентного розміщення бюджетних коштів та забезпечення контролю за результатами
Об'єкт фінансування	Організація (бюджетна установа) на основі поданого запиту	Організація з частковим урахуванням результатів діяльності	Послуга та її споживач (одержувач суспільних благ)
Склад надавачів суспільних благ	Суб'єкти державного сектору економіки	Суб'єкти державного сектору економіки із можливими винятками	Рівні можливості отримання бюджетного фінансування, незалежно від форми власності
Підходи до спрямування бюджетного фінансування	На основі потреби в ресурсах визначеного переліку організацій (переважно історично сформованого)	Комбінований на основі потреби в ресурсах та залежно від результатів діяльності	Відбір надавачів за встановленими критеріями
Зв'язок між фінансуванням та результатами	Відсутній або слабкий	Частковий, із нерівномірним впливом на фінансування	Прямий зв'язок, що забезпечує залежності обсягів фінансування від обсягу наданих послуг
Роль споживача суспільних послуг	Пасивна	Обмежено впливова	Визначальна, зокрема дотримання правила "гроші ходять за людиною"
Вплив на склад мережі надавачів	Збереження існуючої мережі	Часткова оптимізація окремих сегментів	Формування конкурентного середовища та перманентна оптимізація мережі
Сфери оптимального застосування	Сфери з природною монополією або значною суспільною відповідальністю	Сфери з потенціалом до змішаних механізмів або потребою у плавному реформуванні	Сфери з достатньою кількістю потенційних надавачів і можливістю створення змагального середовища

*Складено автором.

основним об'єктом є організація, тобто бюджетна установа, яка отримує фінансування на забезпечення свого функціонування. В умовноконкурентному підході об'єктом переважно залишається організація, водночас частково враховуються результати її діяльності. У конкурентному підході фокус зміщується на послугу та її споживача, а фінансування спрямовується надавачу, якого обрав споживач. Для цього він має демонструвати високу якість і доступність суспільних благ.

Відмінним також є склад надавачів суспільних благ під час застосування різних підходів до розміщення бюджетних коштів – від лише переважно суб'єктів державного сектору при неконкурентному підході до суб'єктів усіх форм власності при конкурентному підході. Водночас існує різний зв'язок між фінансуванням та результатами діяльності. Так, неконкурентний підхід характеризується слабким або відсутнім зв'язком між обсягом видатків і результативністю надавачів. В умовноконкурентній моделі цей зв'язок частковий і може бути нерівномірним для різних суб'єктів. Конкурентний підхід передбачає встановлення прямого зв'язку між наданими послугами та отриманим бюджетним фінансуванням.

Варто наголосити на принципово різній ролі споживачів суспільних благ у різних моделях бюджетного фінансування. У неконкурентній моделі споживач не має впливу на розподіл бюджетних коштів. В умовноконкурентному підході його вплив обмежений і зростає лише в окремих випадках. Натомість у конкурентній моделі споживач стає визначальним чинником, оскільки саме його вибір переважно визначає, кому будуть спрямовані бюджетні ресурси. Якщо неконкурентний підхід зберігає існуючу мережу без істотних змін, то умовноконкурентна модель сприяє частковій оптимізації окремих сегментів, а конкурент-

ний підхід стимулює постійну адаптацію та оновлення мережі надавачів.

Враховуючи особливі властивості кожного із означених підходів до розміщення бюджетних коштів, варто визначити сфери, де їх найбільш доцільно використовувати. Так, неконкурентний підхід доцільно застосовувати у сферах, де послуги є органічним продовженням функцій органів державного управління або органів місцевого самоврядування, мають ознаки природної монополії, високий рівень суспільної значущості та потребують стабільності забезпечення (наприклад, оборона, базова безпека, дипломатична служба, система судочинства). У цих сферах ключовим є гарантованість і безперервність надання послуг, а не конкуренція або варіативність їх постачальників.

Умовноконкурентний підхід є оптимальним для секторів, де існує потенціал до підвищення результативності, але повномасштабне впровадження конкуренції є обмеженим нормативно, інституційно або технологічно (наприклад, освіта, культура, соціальні послуги на етапах трансформації). Ця модель дає змогу поступово розширювати коло надавачів суспільних благ, підсилювати орієнтацію на результат, не руйнуючи існуючих механізмів.

Конкурентний підхід найбільш ефективний у сферах, де послуги можуть надавати суб'єкти різних форм власності із вимірюваними параметрами якості та результативності (наприклад, охорона здоров'я, частина соціальних послуг, реабілітаційні та освітні програми тощо). За таких умов конкуренція стимулює підвищення якості, ефективності й інноваційності у наданні суспільних благ.

У практиці бюджетного менеджменту України певного розвитку набули кожен із підходів до розміщення бюджетних коштів. З огляду на склад повноважень органів державного управління, виконання яких

реалізується за рахунок коштів державного бюджету, для значної частки видатків бюджету не створено потенційні умови щодо їхнього розміщення на конкурентних засадах. Водночас розміщення бюджетних коштів між надавачами широкого спектра суспільних послуг може забезпечити появу потужних стимулів для ефективного використання бюджетних коштів.

Впродовж останнього десятирічного періоду в Україні проведено необхідні зміни в інституційному забезпеченні використання коштів державного бюджету, в результаті чого створені передумови для розвитку конкурентних підходів до розміщення бюджетних ресурсів. Елементи конкурентного відбору містяться у низці чинних процедур виконання видатків бюджету. Основні зміни, які відбулися у моделі фінансування суспільних послуг за рахунок коштів державного бюджету, стосувалися:

- реформування системи фінансування охорони здоров'я, а саме введення в дію сталого механізму спрямування бюджетних ресурсів надавачам послуг охорони здоров'я, незалежно від форми власності [12; 13];
  - запровадження конкурсних процедур відбору проєктів фільмів та інших заходів у сфері культури [14; 15];
  - створення Фонду регіонального розвитку і застосування механізму конкурсного відбору з елементами співфінансування проєктів органів місцевого самоврядування [16];
  - формування інституційних засад соціального замовлення, яке передбачає конкурсний відбір надавачів соціальних послуг, незалежно від форми власності [17; 18];
  - запровадження формалізованого порядку розподілу фінансування між закладами вищої освіти відповідно до показників результативності [19].
- Серед наведених вище напрямів, за якими відбулися зміни у механізмах розміщення бюджетних ресурсів між надавачами суспільних благ, вирізняється реформування фінансування системи охорони здоров'я. На нашу думку, сформована система виконання видатків на охорону здоров'я відповідає критеріям конкурентного розміщення ресурсів. В інших названих напрямках видатків запроваджені процедури містять лише окремі компоненти конкурентного розміщення ресурсів, оскільки за такими напрямками передбачається участь у цьому процесі лише суб'єктів державного сектору або, навпаки, суб'єктів недержавного сектору.

Під час запровадження інституційного забезпечення здійснення видатків Державного бюджету України відбувається відхід від практики надання місцевим бюджетам медичної субвенції та створюється новий механізм оплати послуг охорони здоров'я, за яким надаються рівні можливості суб'єктів державного й недержавного секторів економіки. До ключових характерних особливостей реформованого механізму належать:

- функціонування єдиного оператора на національному рівні, уповноваженого на контрахтування послуг охорони здоров'я і здійснення необхідних виплат;
- автономізація комунальних і державних закладів охорони здоров'я з можливістю здійснювати довго- і середньострокове планування діяльності й реалізовувати плани;
- формування складу надавачів послуг охорони здоров'я, які отримують бюджетні кошти, та визначення його обсягів, які відбуваються у чіткій залежності від звернення отримувачів послуг, вільних у виборі надавачів послуг;
- застосування єдиного тарифу для розрахунку обсягів коштів, які виплачують за надані послуги охорони здоров'я;

- існування можливості участі у програмі фінансування медичних гарантій лише трансформованих суб'єктів державного сектору, що створює умови для використання уніфікованого підходу до економічної діяльності суб'єктів різних форм власності;
- існування можливості додаткового залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування медичних закладів та заходів у сфері медичної допомоги;
- існування широких можливостей для залучення надавачами послуг охорони здоров'я ресурсів від пацієнтів та з інших джерел для фінансування послуг, які не покривають медичні гарантії;
- відхід від узгодження бюджетних видатків на охорону здоров'я з територіальним розміщенням населення чи надавачів послуг охорони здоров'я.

За час реформування відносин у сфері фінансування охорони здоров'я, яке полягало у побудові конкурентного механізму розміщення бюджетних коштів між надава-

чами медичних послуг, вдалося досягти позитивної динаміки за багатьма важливими напрямками. На означених умовах видатки Державного бюджету України здійснювалися за двома напрямками: реалізація програми медичних гарантій і реімбурсація лікарських засобів. Вперше видатки за цими напрямками здійснено у 2018 р., а в 2020 р. видатки державного бюджету, що розміщуються між надавачами суспільних послуг на конкурентних засадах, вже становили 74 392,1 млн грн або 5,8% від усіх видатків.

Упродовж 2020–2024 рр. у сфері охорони здоров'я України спостерігається послідовне зростання кількості надавачів медичних послуг, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Загальна кількість суб'єктів зросла з 3958 у 2020 р. до 5106 у 2024 р., що свідчить про поступове розширення програми медичних гарантій (табл. 2). Провідну роль у системі продовжують відігравати комунальні заклади охорони здоров'я, які залишаються найбільшим сегментом надавачів. Водночас спостеріга-

Таблиця 2

Надавачі послуг у сфері охорони здоров'я та обсяг зобов'язань за договорами, які фінансують за рахунок коштів Державного бюджету України у 2020–2040 рр.*

Назва параметра	Суб'єкти надання суспільних послуг	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Кількість надавачів послуг, од.	Державна форма власності	0	2	3	6	28
	Комунальна форма власності	2 251	2 605	2 534	2 379	2 237
	Приватна (крім ФОП)	914	1 054	1 128	1 152	1 280
	Фізичні особи-підприємці	789	1 035	1 167	1 377	1 557
	Інші організаційно-правові форми	4	4	4	4	4
	Всього	3 958	4 700	4 836	4 918	5 106
Обсяг зобов'язань за договорами, млн грн	Державна форма власності	0,0	3,6	23,9	607,8	1 270,8
	Комунальна форма власності	54 043,90	86 889,4	145 142,5	127 577,3	136 251,5
	Приватна (крім ФОП)	256,5	902,1	2 292,4	2 868,0	4 806,0
	Фізичні особи-підприємці	226,9	446,3	1 017,9	1 150,4	1 481,8
	Інші організаційно-правові форми	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Всього	54 527,3	88 241,4	148 476,7	132 203,5	143 810,1

*Складено на основі [22].

ється суттєве збільшення частки приватних надавачів, включаючи фізичних осіб-підприємців, що відображає інституційну трансформацію фінансування на основі принципу конкуренції між різними формами власності. Така динаміка є індикатором зміщення акцентів у механізмах розподілу бюджетних ресурсів у напрямі розширення доступу до фінансування для недержавних суб'єктів за умови дотримання ними встановлених стандартів надання послуг.

Зростання обсягів зобов'язань за договорами з надавачами медичних послуг підтверджує не лише кількісне, а й фінансове посилення системи державного фінансування охорони здоров'я. Загальний обсяг фінансових зобов'язань збільшився з 54,5 млрд грн у 2020 р. до 143,8 млрд грн у 2024 р., тобто майже у 2,6 раза. Незважаючи на те, що найбільшу частку фінансування отримують комунальні заклади, темпи зростання фінансування приватного сектору є більш інтенсивними, що означає розширення конкуренції у сфері надання медичних послуг. Ці зміни свідчать про наближення системи фінансування до моделі "гроші ходять за пацієнтом", у якій вибір споживача та якість наданих послуг набувають визначального значення для розподілу бюджетних коштів. У цьому контексті спостерігається інституційне посилення конкурентних механізмів, яке супроводжується поступовою оптимізацією мережі надавачів і зростанням вимог до результативності використання бюджетних ресурсів.

Авторитетні міжнародні організації, зокрема Всесвітня організація охорони здоров'я й Світовий банк, виокремлюють низку позитивних здобутків у реформуванні системи фінансування охорони здоров'я в нашій країні. Як стверджують експерти цих організацій, проведення реформи відповідає провідним міжнародним практикам покращення доступності, якості та ефек-

тивності медичних послуг і узгоджується із загальними цілями розвитку України [20].

Водночас варто зауважити, що визначені ресурси для фінансування послуг охорони здоров'я під час реалізації медичної реформи не були надані. Так, Закон України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення" передбачає спрямування на охорону здоров'я не менше ніж 5% ВВП, але у 2018 р. фактичне значення цього показника становило 3,3%, у 2019 р. – 3,2% та у 2020 р. – 3,0%. Отже, реформування медичної галузі супроводжувалося порушенням прав людини на рівний доступ до послуг охорони здоров'я, особливо це стосувалося своєчасності надання первинної медичної допомоги [21]. Вважаємо, що навіть в умовах обмеженого фінансування запровадження конкурентних підходів до розміщення бюджетного фінансування серед надавачів суспільних послуг позитивно позначається на якості й доступності послуг охорони здоров'я.

Застосування конкурентних підходів до розміщення бюджетного фінансування серед надавачів суспільних послуг загалом має позитивний вплив на ефективність видатків бюджету та якість суспільних послуг. Однак вирішення системних проблем на шляху успішного запровадження конкурентних підходів до розміщення бюджетного фінансування серед надавачів суспільних послуг і досягнення позитивних результатів передбачає усунення асиметрії в інформації. Ключовим суб'єктом фінансових відносин у таких моделях фінансування суспільних послуг стає їхній споживач. Відповідно його поведінка та вибір надавачів послуг залежать від обізнаності споживачів про параметри послуг, які пропонують різні надавачі.

Висновки. За результатами дослідження обґрунтовано концептуальні засади виокремлення неконкурентного, умов-

ноконкурентного та конкурентного підходів до розміщення бюджетних видатків, залежно від характеру залучення надавачів суспільних послуг. Поглиблення розуміння цих підходів дало змогу інтерпретувати процес бюджетного фінансування не лише як розподіл ресурсів між організаціями, а й як механізм формування стимулів до підвищення результативності, оптимізації мережі надавачів і посилення орієнтації на потреби споживачів. Запропонована класифікація дає змогу дослідити бюджетні видатки у двох взаємопов'язаних вимірах: як забезпечення функціонування існуючої мережі організацій та як інструмент створення конкурентного середовища у сфері надання суспільних благ.

Результати аналізу практики бюджетного фінансування в Україні засвідчили наявність структурних зрушень у напрямі розширення використання конкурентних механізмів, зокрема в системі охорони здоров'я. Формування умов рівного доступу суб'єктів різних форм власності до бюджетних ресурсів, перехід до принципу "гроші ходять за людиною" та зростання ролі споживача як визначального учасника бюджетних відносин підтверджують поступову трансформацію бюджетного менеджменту від утримання мережі установ до фінансування суспільно значущих результатів. Водночас аналіз продемонстрував неоднорідність розвитку цих процесів у різних секторах, що вимагає збереження гнучкості у виборі оптимальної моделі фінансування.

Перспективами подальших наукових досліджень є: по-перше, розроблення методичного апарату оцінювання результативності бюджетних видатків із врахуванням ступеня конкуренції при їх розміщенні; по-друге, вивчення поведінки споживачів суспільних благ як ключового чинника формування мережі надавачів; по-третє, ана-

ліз інституційних умов, необхідних для поетапного розширення застосування конкурентних механізмів у сферах, де наявні технологічні або соціальні обмеження. Поглиблення досліджень у цих напрямках сприятиме удосконаленню бюджетної політики, посиленню її соціальної спрямованості та зростанню ефективності використання публічних фінансів.

Список використаних джерел

1. Raudla R., Sarapuu K., Douglas J. W., Vallistu J., Harbuzova N. *Budgeting for innovation: How funding strategies enable or constrain public sector experimentation*. *Public Budgeting & Finance*. 2025. P. 1–13. <https://doi.org/10.1111/pbaf.12402>.
2. Islam S. *A systematic review of public budgeting strategies in developing economies: Tools for transparent fiscal governance*. *American Journal of Advanced Technology and Engineering Solutions*. 2025. № 2. P. 348–381. <https://doi.org/10.63125/wm547117>.
3. Mello J. *Decentralized finance and local public goods: A bayesian maximum entropy model of school district spending in the U.S.* *Papers*. 2024. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.17700>.
4. Brunjes B. M. *Competition and federal contractor performance*. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2020. Vol. 30, № 2. P. 202–219. <https://doi.org/10.1093/jopart/muz027>.
5. Esteve M., Garrido-Rodríguez J. C., Moore A., Schuster Ch., Gómez José L. Z. *Assessing the effects of user accountability in contracting out*. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2024. Vol. 34, № 2. P. 211–223. <https://doi.org/10.1093/jopart/muad020>.
6. Boms R., Dahlström C., Nistotskaya M. *Provider ownership and indicators of service quality: Evidence from Swedish residential care homes*. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2023. № 34. P. 301–315. <https://doi.org/10.1093/jopart/muad002>.

7. Higuera-Molina E. J., Campos-Alba C. M., López-Pérez G., Zafra-Gómez J. L. Efficiency of water service management alternatives in Spain considering environmental factors. *Utilities Policy*. 2023. Vol. 84. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2023.101644>.

8. Малиняк Б., Онуфрик М. Придбання соціальних послуг органами місцевого самоврядування у приватних суб'єктах: проблеми адміністрування та фінансування. *Вісник THEU*. 2020. № 3. С. 86–101. <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.086>.

9. Teymurov M. Public-private sector synergy for promoting development in social endeavors. *Економіка України*. 2024. № 7. С. 21–31. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.07.021>.

10. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.

11. Про схвалення концепції реформи фінансування охорони здоров'я : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 1013-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text>.

12. Про Український культурний фонд : Закон України від 23.03.2017 р. № 1976-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text>.

13. Про державну підтримку кінематографії в Україні : Закон України від 23.03.2017 р. № 1977-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>.

14. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 196. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF#Text>.

15. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/print>.

16. Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 1.06.2020 р.

№ 450. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>.

17. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1146. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-%D0%BF#Text>.

18. Україна: огляд реформи фінансування системи охорони здоров'я 2016-2019. Спільний звіт ВООЗ та Світового банку. Резюме. URL : <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/346331/WHO-EURO-2019-3619-43378-60854-ukr.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

19. Україна 2021–2022: помірні досягнення, масштабні загрози. Київ : Центр Разумкова, 2022. 139 с. URL : <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2022-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR.pdf>.

20. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua/en>.

21. Укладені договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій. URL : <https://nszu.gov.ua/dashboards/ukladeni-dogovori-pro-medicne-obslugovuvannia-nasel>.

References

1. Raudla, R., Sarapuu, K., Douglas, J. W., Vallistu, J., Harbuzova, N. (2025). Budgeting for innovation: How funding strategies enable or constrain public sector experimentation. *Public Budgeting & Finance*, 1–13. <https://doi.org/10.1111/pbaf.12402>.

2. Islam S. (2025). A systematic review of public budgeting strategies in developing economies: Tools for transparent fiscal governance. *American Journal of Advanced Technology and Engineering Solutions*, 2, 348–381. <https://doi.org/10.63125/wm547117>.

3. Mello, J. (2024). Decentralized finance and local public goods: A bayesian maximum entropy model of school district spending in the U.S. *Papers*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.17700>.

4. Brunjes, B. M. (2020). Competition and federal contractor performance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 30(2), 202–219. <https://doi.org/10.1093/jopart/muz027>.
5. Esteve, M., Garrido-Rodríguez, J. C., Moore, A., Schuster, Ch., Gómez José, L. Z. (2024). Assessing the effects of user accountability in contracting out. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 34 (2), 211–223. <https://doi.org/10.1093/jopart/muad020>.
6. Broms, R., Dahlström, C., Nistotskaya, M. (2023). Provider ownership and indicators of service quality: Evidence from Swedish residential care homes. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 34, 301–315. <https://doi.org/10.1093/jopart/muad002>.
7. Higuera-Molina, E. J., Campos-Alba, C. M., López-Pérez, G., Zafra-Gómez, J. L. (2023). Efficiency of water service management alternatives in Spain considering environmental factors. *Utilities Policy*, 84. <https://doi.org/10.1016/j.iup.2023.101644>.
8. Malyniak, B., Onufryk, M. (2020). Prydbання sotsialnykh posluh orhanamy mistsevoho samovriaduvannia u pryvatnykh subiektiv: problemy administruvannia ta finansuvannia [Procurement of social services by local governments from private entities: problems of administration and financing]. *Visnyk TNEU – Bulletin of TNEU*, 3, 86–101. <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.03.086>.
9. Teymurov, M. (2024). Public-private sector synergy for promoting development in social endeavors. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 21–31. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.07.021>.
10. Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naselennia. *Zakon Ukrainy № 2168-VIII vid 19.10.2017 [On State Financial Guarantees of Medical Care for the Population. Law of Ukraine]*. (2017, October, 19). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>.
11. Pro skhvalennia kontseptsii reformy finansuvannia okhorony zdorovia. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1013-r vid 30.11.2016 [On approval of the concept of healthcare financing reform. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]*. (2016, November, 30). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-p#Text>.
12. Pro Ukrainskyi kulturnyi fond. *Zakon Ukrainy № 1976-VIII vid 23.03.2017 [On the Ukrainian Cultural Fund. Law of Ukraine]*. (2017, March, 23). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text>.
13. Pro derzhavnu pidtrymku kinematohrafii v Ukraini. *Zakon Ukrainy № 1977-VIII vid 23.03.2017 [On State Support of Cinematography in Ukraine. Law of Ukraine]*. (2017, March, 23). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text>.
14. Deiaki pytannia derzhavnoho fondu rehionalnoho rozvytku. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 196 vid 18.03.2015 [Some issues of the State Regional Development Fund. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]*. (2015, March, 18). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-n#Text>.
15. Pro sotsialni posluhy. *Zakon Ukrainy № 2671-VIII vid 17.01.2019 [On Social Services. Law of Ukraine]*. (2019, January, 17). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
16. Deiaki pytannia nadannia sotsialnykh posluh shliakhom sotsialnoho zamovlennia. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 450 vid 01.06.2020 [Some issues of providing social services through social ordering. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]*. (2020, June, 1). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-n#Text>.
17. Pro rozpodil vydatkiv derzhavnoho biudzhetu mizh zakladamy vyshchoi osvity na osnovi pokaznykiv yikh osvithoi, naukovoï ta mizhnarodnoi diialnosti. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1146 vid 24.12.2019 [On the distribution of state budget expenditures between higher education institutions based on indicators of their educational, scientific and international activities. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]*. (2019,

December, 24). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2019-п#Text>.

18. WHO & World Bank. (2019). *Ukraine: Ohliad reformy finansuvannia systemy okhorony zdorovia 2016–2019* [Ukraine: review of healthcare financing reform 2016–2019]. Available at: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/346331>.

19. *Ukraine 2021–2022: pomirni dosiahnennia, mashtabni zahrozy* [Ukraine 2021–2022: moderate achievements, large-scale threats]. Kyiv: Razumkov Center. Available at: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2022-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR.pdf>.

20. *Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian* [State budget web portal for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/en>.

21. *Ukladeni dohovory pro medychne obsluhovuvannia naselennia za prohramoiu medychnykh harantii* [Contracts for medical care for the population under the medical guarantee program have been concluded]. Available at: <https://nszu.gov.ua/dashboards/ukladi-dogovori-pro-medicne-obslugovuvannia-nasel>.